

ОЗНАКИ ТА СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ПАРАДИГМІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Бородін І.Л.

Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-1874-3238

Христинченко Н.П.

Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0001-7473-7193

У статті актуалізовані ознаки та структура правової системи України в парадигмі Євроатлантичної інтеграції. Визначено, що до особливостей рис сучасної правової відноситься її нерозривний зв'язок з Романо-германською правовою сім'єю, що обумовлює наявність в українському праві рис, традиційних для Романо-германського права. В якому провідна роль надається нормативно-правовим актам, як джерелам права, здійснення кодифікації основних галузей права з поділом їх на публічне та приватне. Євроінтеграційний та Атлантичний вектори політичного та правового розвитку України, засвідчують наближення національного права України до цінностей та правових стандартів Європейської та Північно-Американської спільноти. Україна стала членом Ради Європи та практично виконала взяті на себе зобов'язання щодо реформування правової системи. Верховна рада України в значній мірі вже здійснила впровадження європейських стандартів у правову систему України. Зокрема в неї були імплементовані норми Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Європейської хартії місцевого самоврядування, Основної конвенції про захист національних меншин, взаємної допомоги у кримінальних справах. Було скасовано смертну кару, реформовано виборчу, судову та правоохоронну системи. Хоча останні дві не дуже успішно. Прийнято Конституцію України та десятки нових законів, зокрема Цивільний, Кримінальний, Господарський, Податковий, Виборчий, Кримінально процесуальний, Цивільно-процесуальний кодекси, Кодекс адміністративного судочинства, закони «Про політичні партії», «Про правотворчу діяльність», «Про адміністративні послуги», «Про адміністративну процедуру» та ін. Визнання рішень Європейського суду з прав людини національними судами стало переломним для утвердження верховенства права в Україні. В умовах сьогодення здійснюється запровадження стандартів НАТО у Збройних силах України та виконання вітчизняною владою зобов'язань України, як кандидата в члени Європейського Союзу.

Ключові слова: Англосаксонська правова сім'я, євроатлантична інтеграція, компаративістика, національне право, парадигма, право європейського союзу, правова система, Романо-германська правова сім'я, структура законодавства, Україна.

Вступ. Порівняльне правознавство є наукою швидко розвивається. Вчені-компаратисти займаються аналізом проблем взаємодії різних правових систем, вивченням їх особливостей та дослідженням актуальних методологічних проблем цієї науки. Сучасні напрями, що вивчаються в рамках порівняльних досліджень, включають унікальні особливості світових правових систем, їх типи, структуру, особливості функціонування, класифікацію та типологію сучасних правових систем, їх поділ на правові сім'ї та їх взаємовідносини. формування правових систем, особливо міждержав-

них і релігійних правових систем, формування нових правових систем. Цей інтерес до порівняльного правознавства має об'єктивний характер. Широкомасштабний розвиток відносин між державами та населенням цих держав призводить до посилення взаємодії національних правових систем і потребує пошуку компромісних шляхів вирішення існуючих протиріч між цими правовими системами. Необхідний розвиток економічних, політичних, соціальних, культурних та інших відносин неможливий без знання особливостей правового регулювання, правозастосування

та правової культури країн. Для успішної інтеграції України в європейський правовий і культурний простір порівняльно-правові дослідження мають особливе значення. Крім того, необхідно звернути увагу на те, що без вивчення та врахування зарубіжного досвіду в сучасних умовах неможливо ефективно розвивати правову систему будь-якої країни. [8].

Історія життєдіяльності різних держав свідчить, що політика ізоляції в державному будівництві та правотворенні – це шлях у нікуди. Не слід забувати, що існує багато державно-правових доктрин, а саме: про верховенство права; поділ влади; демократична, соціальна, правова держава; права і свободи людини і громадянина реалізуються в багатьох країнах світу. Тому вивчення та використання цього досвіду збагатить Україну. Усе це дозволяє зробити припущення, що сучасний юрист не може вважатися компетентним, якщо він не володіє достатніми знаннями в галузі порівняльного правознавства. Поняття правова система як наукова категорія почала активно використовуватися лише в 20 столітті. Причиною була необхідність формування такої теоретичної структури, яка б системно охоплювала всі правові явища і давала можливість описати їх внутрішні та зовнішні зв'язки. Методологічною основою тут є застосування системного підходу до аналізу правових явищ. З його допомогою досліджуваний об'єкт розглядається як складне, багатогранне явище, що складається з різноманітних елементів, зв'язки між якими утворюють відносно стійку структуру і забезпечують її цілісність. Використання «правової системи» для юриспруденції дає можливість проаналізувати всю правову сферу суспільства, визначити закономірності, що існують між її частинами та у відносинах з іншими суспільними явищами. [9].

У науковому вимірі правова система розуміється як сформована на основі закономірностей розвитку суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у стійких зв'язках між собою та з іншими соціальними явищами. Зважаючи на те, що поняття правової системи належить до загальних понять юридичної науки, яке має відображати складне, багатомірне явище, будь-яке його визначення не охоплює всіх його характеристик [9].

Огляд останні досліджень. До наукової проблемі знак та структури правової системи України в парадигмі Євроатлантичної інтеграції в тій чи іншій мірі звертали свої наукові погляди українські та зарубіжні вчені С. Драгічі, А. Кудіна,

О. Лисенко, Д. Лук'янов, О. Макеєва, Д. Марченко, В. Оксамитний, Н. Онищенко, К. Степаненко, I. Chapitre, V. Palmer та ін. Проте безпосередньо предметом їхнього дослідження аналізована проблематика не була. Вони свої наукові пошуки зосереджували на найбільш загальних чи суміжних суспільних відносин присвячених правовій системі України та зарубіжних держав.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії держави і права, засад права, доктринальних поглядів вчених правників на цю проблематику та діючого законодавства актуалізувати певні ознаки та структуру правової системи України в парадигмі Євроатлантичної інтеграції.

Виклад основних положень. Щоб створити більш повну картину правової системи, необхідно показати її особливості. Правова система є одним із видів суспільного ладу. Соціальна система – це політика, економіка, релігія тощо. Правова система – це насамперед національна правова система в межах держави. Таким чином були створені релігійні правові системи: мусульманська, канонічна, індуїстська, іудейська та міжнародна. Правові системи мають різний рівень розвитку. Правова система формується під впливом національних, релігійних, економічних та інших об'єктивних історичних закономірностей. Вони є унікальними для кожного суспільства і визначають різноманіття правових систем. При цьому кожна правова система відрізняється своєю цілісністю. Він має дуже стійкі властивості в часовому і просторовому відношенні, оскільки вони формуються протягом тривалого часу і не можуть бути змінені за короткий час. Основним елементом правової системи є право, але це не єдина її складова. До його складу вчені відносять законодавство, правові інститути, юридичну практику, реалізацію права, права, свободи та обов'язки громадян, правовідносини, правосвідомість, правову культуру, законність і правопорядок тощо. Правова карта сучасного світу є дуже складним і неоднорідним об'єктом. Таке розуміння спрощується, якщо його визначити як сукупність національних правових систем. З цього приводу Р. Девід зазначив, що в сучасному світі кожна держава має своє законодавство, а в одній державі існує кілька конкуруючих правових систем. Недержавні спільноти теж можуть мати свої закони, а міжнародне право існує окремо [1; 10]. Водночас національні правові системи є основним структурним елементом правової карти сучасного світу. Аналіз цих систем починається з відповіді на запитання – скільки національних правових систем існує у світі? Відповідь починається з того факту,

що в даний час в Організації Об'єднаних Націй є 192 держави, і кожна має свою національну правову систему. Але не варто забувати, що є невідомі країни, які теж мають свою правову систему. Значна кількість змішаних систем, географія поширення та різноманітність зумовлюють важливість їх виділення та спеціального вивчення. А вже разом вони регулюють життя понад 150 мільйонів людей і займають територію розміром з півконтиненту. Відомий професор В. Палмер (США) навіть заснував ідею об'єднання цих систем в окрему правову сім'ю [3].

В інших країнах існує одночасно кілька правових систем, які навіть формуються і будуються на основі різних принципів, наприклад Квебек у Канаді, шотландська правова система у Великій Британії. Такі правові системи мають певну автономію і, хоч і мають власний характер, існують у рамках єдиної національної системи. Отже, правових систем на політичній карті світу більше, ніж окремих країн. Крім того, існують національні правові системи, які поширюють свою юрисдикцію на національні правові системи кількох країн. Це, наприклад, правова система Європейського Союзу. Окремим об'єктом дослідження залишається питання особливостей взаємовідносин правової системи України з ними. У контексті наукового аналізу особливий інтерес становлять релігійні правові системи, які мають національне забарвлення та мають свої особливості. Релігійні правові системи поширюють свою юрисдикцію не лише на адміністративно-територіальну одиницю, а й на конкретну релігійну громаду. Слід погодитися, що порівняльне правознавство як наука в узагальненому вигляді охоплює: теорію порівняльно-правового методу; загальні принципи та закономірності створення, діяльності та розвитку різних юридичних осіб [4].

Отже, під правовою картою світу слід розуміти складну систему національних і національно-релігійних правових систем. Правова система України формувалася в складних умовах, зумовлених несаможиттєвістю держави у важкі періоди її історії, а також геополітичним положенням України та відповідним ідеологічним впливом різноманітних правових і соціальних концепцій. Специфіку вітчизняної правової системи зумовлюють певні історичні обставини: зв'язок із «Руською Правдою». Цей акт посів особливе місце серед джерел права в Україні та мав значний вплив на розвиток правових систем Великого князівства Литовського та Королівства Польського, до складу яких входила більшість українських земель.

Вплив польсько-литовського права у формування національної правової традиції є значним. Розвиток права в ту добу, зокрема надання «привілеїв» на права і вольності королями та князями Литви та Польщі, статuti Литви та новий статус українських земель торкнулися української шляхти, середнього класу, священників і згодом й козаків. Загалом для середньовічної української правової системи характерна конкуренція між традиційною, як спадок Русі та новітніми на той час західними правовими традиціями. Спочатку переважали традиції, засновані на звичаєвому праві Русі, а в період створення Статутів Великого князівства Литовського, на перший план вийшли західні наративи. Вплив магдебурзького права на територію України (XIII-XVIII ст.) був вагомим. Магдебурзьке право одна з найвідоміших та найуспішніших систем міського права, що діяла на території України. Згідно з якою окремі міста наприклад, Київ, Львів, Кам'янець-Подільський, Луцьк, Житомир, Дубно, Ковель, Берестечко, Брацлав, Корсунь, Острог, Переяслав, Канів, Вінниця отримали право на самоврядування, тому числі щодо збору та розподілення податків. Державно-правовий досвід гетьманської доби (Війська Запорізького) є унікальним явищем у європейській політичній історії [11]. Велике позитивне значення у формуванні тогочасної національної правової системи мали Зборівська угода 1649 р., Корсунська угода зі Швецією 1657 р., Гадяцька угода 1658 р. та ін. А також трагічне значення відіграла Переяславська угода 1654 р [12]. Для державно-правової сфери цікавим був досвід Пилипа Орлика, який розробив і прийняв «Пакти і Конституцію про закони і вольності Війська Запорізького» 1710 р. розподіл повноважень між органами влади. Розподіл українських земель у XIX-XX ст. у складі різних державних структур призвів до того, що українська правова система відчуває на собі, як певний позитивний вплив, наприклад стосовно правової системи Австро-Угорщини, так й виражено негативний що стосується правової системи російської імперії [8]. Вхідження українських земель до радянської імперії стало, трагічним етапом існування українського народу [13], а відновлення Незалежності України вищим благом [14].

В умовах сьогодення правова система України активно наповнюється Європейськими та Атлантичними цінностями. Цьому сприяють зобов'язання, які взяла перед собою Україна, як кандидат у члени Європейського Союзу [15], а також перехід Збройних Сил України на стандарти НАТО [16]. Реа-

лізація першого напрямку сприяє наповненню правової системи України кращими надбаннями Романо-германської правової сім'ї, другого призводять до компаративістичного запозичення певних ефективних спеціальних військових положень Англосаксонської правової сім'ї.

Висновки. До особливостей рис сучасної правової системи України можна назвати наступні її нерозривний зв'язок з Романо-германською правовою сім'єю, що обумовлює наявність в українському праві рис, традиційних для Романо-германського права. В якій провідна роль надається нормативно-правовим актам у системі джерел права. Коли здійснюється кодифікації основних галузей права з поділом їх на публічне та приватне. Євроінтеграційний та Атлантичний вектори політичного та правового розвитку, свідчать про наближення національного права України до цінностей та правових стандартів Європейської та Північно-Американської спільноти. У 1995 р. Україна стала членом Ради Європи і виконує взяті на себе зобов'язання щодо реформування правової системи та впровадження європейських стандартів у національну правову систему. В україн-

ське законодавство були імплементовані норми Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Європейська хартія місцевого самоврядування, Основна конвенція про захист національних меншин, взаємна допомога у кримінальних справах. Було скасовано смертну кару, реформовано виборчу, судову та правоохоронну системи. Було прийнято Конституцію України, десятки інших законів, зокрема Цивільний, Кримінальний, Цивільно-процесуальний кодекси, Закон «Про політичні партії» та інші. Визнання та активне застосування у судовій практиці рішень Європейського суду з прав людини вітчизняними судами внесла провідник влад в забезпечення в Україні верховенства права. Реалізація законодавчою та виконавчою гілками влади України зобов'язань щодо євроатлантичної інтеграції призводять до того що правова система України активно наповнюється кращими західними зрізками Романо-германської правової сім'ї, та в певних аспектах Англосаксонської. В останньому випадку, в першу чергу це здійснюється у зв'язку з переходом Збройних сил України, інших сил безпеки оборони на стандарти НАТО.

Список літератури:

1. Chapitre I. La Dans Introduction au droit comparé. 2014, pages 9 à 30. 2014. <https://www.cairn.info/introduction-au-droit-compare--9782130624554-page-9.htm>.
2. Оксамитний В. Правові системи сучасного світу: проблеми ідентифікації: Відкрита лекція. Київ: ІДіП ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. С. 29–30.
3. Palmer V. *Mixed Jurisdictions Worldwide: The Third Legal Family*. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 516 p.
4. Лисенко, О. М. Порівняльне правознавство як наука та його місце в системі юридичних наук: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Київ. нац. ун-т. Київ, 2001. 18 с.
5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. ст. 367. 2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
6. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
7. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України. Концепція від 21.11.2002 № 228-IV. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/228-15>.
8. Порівняльне правознавство: підручник за заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2012. 272 с.
9. Хаустова М. Правова система серед інших узагальнюючих категорій правової науки. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4. С. 48. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6178/1/Khaustova_48.pdf.
10. David (René) *Les grands systèmes de droit contemporains*. Revue française de science politique Année 1965 15-3 pp. 572-574.
11. Слабченко М. Малоруський полк в адміністративному відношенні: історико-юрид. нарис. Одеса: Технік, 1909. 436, III с.
12. Михайло Грушевський про Переяславську угоду 1654 року. Ужгородський національний університет. 2023. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40154/1D1%83.pdf>
13. Агеева В. За що більшовики розстрілювали митців після захоплення України. BBC. 2019. <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-48599988>
14. Левко Лук'яненко про незалежність України і московську імперію. Радіо Свободи. 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29348891.html>

15. Саміт на половині шляху: як Україна виконує 7 вимог до кандидата у члени ЄС. Європейська правда. 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/02/1/7155269/>

16. Україна запровадила стандарт НАТО з повітряних і космічних операцій. Європейська правда. 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/11/28/7174499/>

Borodin I.L., Khrystynchenko N.P. FEATURES AND STRUCTURE OF UKRAINE'S LEGAL SYSTEM IN THE PARADIGM OF EURO-ATLANTIC INTEGRATION

The article updates the characteristics and structure of the legal system of Ukraine in the paradigm of Euro-Atlantic integration. It was determined that the peculiarities of the modern legal system include its inextricable connection with the Romano-Germanic legal family, which determines the presence in Ukrainian law of features traditional to the Romano-Germanic law. In which the leading role is given to normative legal acts as sources of law, implementation of codification of the main branches of law with their division into public and private. The European integration and Atlantic vectors of the political and legal development of Ukraine testify to the approximation of the national law of Ukraine to the values and legal standards of the European and North American communities. Ukraine became a member of the Council of Europe and practically fulfilled its obligations regarding the reform of the legal system. The Verkhovna Rada of Ukraine has already largely implemented European standards into the legal system of Ukraine. In particular, it implemented the norms of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Charter of Local Self-Government, the Basic Convention on the Protection of National Minorities, and mutual assistance in criminal matters. The death penalty was abolished, the electoral, judicial and law enforcement systems were reformed. Although the last two are not very successful. The Constitution of Ukraine and dozens of new laws were adopted, including the Civil, Criminal, Economic, Tax, Electoral, Criminal Procedure, Civil Procedure Codes, Code of Administrative Procedure, Laws "On Political Parties", "On Law-Making Activities", "On Administrative Services", "On administrative procedure" and others. The recognition of the decisions of the European Court of Human Rights by national courts became a turning point for the establishment of the rule of law in Ukraine. In today's conditions, NATO standards are being implemented in the Armed Forces of Ukraine and the domestic authorities are fulfilling Ukraine's obligations as a candidate for membership in the European Union.

Key words: Anglo-Saxon legal family, Euro-Atlantic integration, comparative studies, national law, paradigm, European Union law, legal system, Romano-Germanic legal family, structure of legislation, Ukraine